

UN TEZAUR DE MONEDE BIZANTINE TIMPURII DESCOPERIT LA CAPIDAVA

Andrei Gândilă

Abstract

In 2008 and 2009 a hoard of 51 copper coins was found in a room close to the southern wall of the fortress (Fig. 1). The archaeological context was rich in artifacts, including 19 amphorae and 3 lamps mixed with debris and burnt remains from the collapsed building, including burned wood and tiles from the roof. The hoard itself was found near the South-Western entrance, on a floor covered by fragments of amphorae affected by a strong fire. Some of the coins were arranged overlapping neatly in rows as if they had been stacked, while others were spread on the floor overlapped like rows of cards (Fig. 2). The coins had been severely burned and some of them were glued as a result of the high temperature. Together with the early Byzantine coins, all dated to the sixth century, was found a Late Roman coin from the fourth century. Other fourth-to-fifth century coins were found on the floor in different parts of the room, which raises once again the issue of the prolonged circulation of Late Roman coins deep into the Early Byzantine period. Especially archaeologists need to be aware of this factor when they are using coins to date their complexes.

The building in which the hoard was found was never rebuilt, so the context was never disturbed after the collapse. In fact, the entire fortress was abandoned a few decades after the event. This find presents us with a rare opportunity to study a coin hoard in a clear archaeological context and to suggest more plausible explanations for the circumstances of its loss. Given the different circumstances in which a hoard could have been concealed, scholars have attempted to classify them into different categories: savings, emergency, accidental, and abandoned hoards. Most of the copper coin hoards found in the Balkans seem to correspond to the emergency type, also known in the literature as currency or circulation hoard, because it is assumed that it represents an assemblage gathered hastily in the face of an impending danger and therefore represents a quite accurate reflection of the coins in circulation at the time of concealment. The value of emergency hoards for our understanding of the monetary circulation is somewhat limited by the fact that the concealment is intentional and therefore a potential process of selection cannot be completely rejected. The hoard found at Capidava seems to belong to the less common category of accidental losses. The archaeological context in which the hoard was found points to an unforeseen destruction of the building. The hoard was not intentionally left behind by the owner and therefore allows a more accurate glimpse into the monetary circulation at Capidava in the late 570s - early 580s. Although the hoard was not intentionally concealed by the owner and does not appear to be a group of coins meant to be hidden or put away it is not clear whether the accumulation itself is totally random. It is well known that intentional hoards contain a higher percentage of higher denominations than the one usually found in the case of site finds. The hoards from Syria-Palestine are the best reflection of this phenomenon. Unlike the Balkans, excavations in the Near Eastern sites have yielded a large number of small denominations, which are seldom found in hoards from this region. Such a clear-cut distinction can not be seen at Capidava when we compare the composition of the hoard with that of the single finds. Nonetheless, we notice that the hoard contains a higher percent of folles, the highest denomination of the Byzantine bronze coinage, 82% compared to c. 54% in the case of single finds (Fig. 7). Nonetheless, the chronological breakdown of both the hoard and the single finds is very similar (Fig. 5).

The chronological structure of the hoard from Capidava is typical for the Lower Danube area, the two major characteristics being the rather small number of coins composing the hoard and the high occurrence of coins of Justinian, despite the fact that the hoard was probably lost in the early 580s. First, the size of the hoard, 51 coins, is typical for the region. Hoards numbering more than 100 coins are rare in the Balkans. By way of comparison, a cursory review of the hoards from Syria-Palestine will reveal that hoards of more than 300 specimens are not at all uncommon. The second feature, and perhaps one of the more peculiar aspects of the monetary circulation in the Balkans, is the heavy presence of large Justinianic folles issued between 538 and 550.

Both hoards and single finds from the Lower Danube area point to an abundance of such heavy coins and, more significant, their persistence until the last decade of the sixth century. In the

province of Scythia, coins from 538–550 represent more than 15 percent of the entire group of EBC, while the proportion is much higher in Moesia II and in the north-western Balkans, in Serbia. It is interesting that the major urban centers of Scythia – Tomis, Histria, and Noviodunum, yielded a smaller number of large folles, while none of the four hoards found at Histria contains such coins. In the smaller fortresses defending the Danube frontier the situation is different. At Durostorum and Capidava more than 15 percent of the early Byzantine coins are issues of Justinian from 538–550. Such examples suggest that the process of withdrawing the heavy series was more readily implemented in the major centers where the control was stricter.

The circulation of these unusually large coins needs more attention. After 550 the weight of the copper follis began to slide until it was stabilized at almost half the weight of the follis introduced by Justinian in 538. According to Gresham's law we would expect to find many such coins in hoards from the following decades, especially with the inflationary tendencies in the second half of the sixth century. And indeed we do, but at least two problems arise. First, there is a lot of regional variation: large hoards from the Near East concealed at the end of the sixth century usually have a chronological gap corresponding to the dated issues of Justinian I (538–565), although they contain a fairly large number of issues from his predecessors Justin I and Anastasius (Fig. 4). The large coins of Justinian were more successfully withdrawn from circulation in the Near East, a highly urbanized area, whereas in the militarized border region of the Danube these coins continued to circulate for a few decades longer. There is also some indication that the large folles have appeared in larger numbers in the region later than the date when they had been issued. Most Balkan hoards buried during the reign of Justinian contain few large folles, whereas hoards concealed a few decades later, such as the one found at Capidava, contain a rather high percentage of such large specimens. Coin hoards from the northern Balkans, as a general characteristic, contain heavy specimens as late as the 580s, as testified by such finds in Serbia, Bulgaria, and Romania. It is significant that, with one exception (Veliki Gradac), no such coins seem to appear in any of the hoards concealed in the 590s, a possible sign that the big coins of Justinian had been finally removed from circulation by the end of the century. Such a late date of withdrawal could also be related to the difficulty encountered by Justin II and Tiberius II in collecting the taxes from the border provinces of the Balkans, which received particular mention in the legislation of 566 and 575. The collection of taxes was also an opportunity to regulate the circulating mass, and a disruption of this system could have delayed the process of calling in the heavy Justinianic coinage. We may also use a later account from Theophanes Confessor who argued that the imperial treasury could no longer sustain the regular payment of the troops, so the state was forced to cut $\frac{1}{4}$ of the salaries in 587.

Such factors can explain why the small hoard lost at Capidava in the early 580s still contained so many large coins of Justinian. What seems to be more compelling in this particular case, is the fact that Gresham's law plays no part since the purse was lost accidentally when the building collapsed under the fire. The composition of the hoard is probably a fairly good reflection of the coin circulation at Capidava around 580. Judging by the single finds from other fortresses on the Danube, very similar to the site finds from Capidava, we could assume that at least the chain of fortifications north of Durostorum displayed a similar pattern of coin circulation. Most of the coins were probably used in local exchanges in the northern Balkans since the numerous finds from the excavations conducted in Constantinople, with over 500 early Byzantine coins published so far, do not include even one large coin of Justinian. Even more, the small hoard from Capidava contains a follis from Carthage issued in 539/40, a mint rarely found among finds from the Danubian provinces. It was probably brought to the region either through commerce in the Black Sea or by the movement of soldiers after the reconquest of North Africa and was still in circulation at Capidava when the hoard was lost around 582.

Although the information about prices and salaries come from distant regions, such as Egypt and Palestine, there are enough grounds to suggest that the small hoard found at Capidava was in no sense a fortune. According to A.H.M. Jones the cost of living for the poor was less than 1.5 solidi/ year, which for the reign of Tiberius translates into c. 70 folles/month. Consequently, the 46.5 folles comprising the Capidava hoard represent a rather modest sum.

The historical significance of the hoard found at Capidava should be seen not only at the level of the town itself but at the larger scale of the Lower Danube area (Fig. 3). After a relatively peaceful period after 560, the second stage of the barbarian invasions began in the last years of Justin II's reign. In 576 the Slavs initiated a new series of powerful raids in Thrace, reaching the Long Wall, while only two years later, according to Menander the Guardsman the most important source for these events, 100.000 Slavs ravaged the same region for a second time. Unable to react, the new emperor Tiberius II sent an embassy to Baian, the khagan of the Avars asking him to prepare an offensive against the Slavic tribes living north of the Danube in the eastern part of Wallachia. According to Menander, Baian was

more than willing to accept such a proposition since he was anxious to plunder and to subdue the Slavic tribes. The action was carefully planned and took place either in the summer of 578 or the summer of 579. The Avars, 60.000 horsemen according to Menander, crossed the Danube probably at Singidunum and were escorted downstream under the strict supervision of Joannes, who was most probably holding the office of *questor exercitus* and who had been assigned this important mission. The troops followed the route Bonnonia - Ratiaria - Novae - Durostorum and crossed the Danube into the territory of the Slavs using one of the fords from the province of Scythia, either at Capidava or a few miles to the north.

Using the numismatic evidence, some scholars argued that most of the hoards closing in the late 570s should be ascribed to the Avar expedition just mentioned. Indeed there is a cluster of hoards from this period and also well documented single finds in various fortresses along the Danube pointing to severe destructions in the late 570s and the early 580s. The major problem with such an interpretation is that it goes against the scenario of the Avars being closely escorted by the Byzantine authorities. I would argue that it is very unlikely that an expedition ordered by Byzantium and meant to strike the Slavs would leave a long trail of destruction along its way. The Avars crossed the Danube first into the Empire and then into Slavic territory with the assistance of the Byzantine fleet and it is very hard to believe that they did so after endangering and destroying Byzantine fortresses on their way to the final target of their mission. Moreover, the hoard found at Capidava strengthens this point of view. Based on its dating, the hoard was most probably lost *after* the expedition of the Avars, so the destruction of the fortress, which may have been precisely the place used by the Avars to cross the river, is the result of subsequent events. The most likely candidates are once again the Slavs. We learn from John of Ephesus that the Slavs devastated the provinces of the Balkans from 581 to 584, without any serious opposition from the Empire "burning, plundering, and killing without restraint" in the words of the Byzantine chronicler. It is very probable that the hoard from Capidava is related to these terrible events. There are many other hoards in the Balkans with a closing date in the early 580s and it is very likely to have been lost due to the great danger and uncertainty in the region during these years (Fig. 3). At any rate, caution needs to be employed when ascribing the existence of hoards to a specific event since the region was menaced by successive waves of invasions starting in 576 and continuing until the end of the century.

In what concerns the fate of Capidava, the hoard documents and dates an important destruction at the beginning of the 580s, but the fortress remained functional, albeit reduced to a quarter of its initial size, until the first decades of seventh century when its military function ended along with the Byzantine control of the Lower Danube.

În urmă cu trei ani am încercat să creionăm, în linii mari, evoluția Capidavei în timpul veacului al VI-lea, în lumina descoperirilor numismatice acumulate în decursul celor optzeci de ani de cercetare arheologică la Capidava (Gândilă 2006-2007). Concluziile trase inițial pe baza descoperirilor izolate se nuanțează în mod fericit după recenta descoperire a unui depozit monetar în edificiul C1/1994 din sectorul III al cetății, în timpul campaniilor din 2008-2009 (fig. 1). Acesta cuprinde 51 de monede de bronz de la Anastasius la Tiberius al II-lea, descoperite pe podea într-un context foarte bogat în artefacte, care include 3 opaițe întregi, 17 amfore fragmentare și 2 întregi (Opriș *et alii* 2008, 2009). Întregul nivel era acoperit de o cantitate mare de material tegular și bârne carbonizate din structura și acoperișul edificiului, inclusiv câteva blocuri masive ce par să se fi prăbușit din turnul de lângă poarta principală a cetății. Cele mai multe dintre monede erau lipite și dispuse pe podea fie în formă de evantai, fie suprapuse, semn că erau depozitate într-un recipient în momentul izbucnirii incendiului¹ (fig. 2). Majoritatea prezintă urme puternice de arsură și metal topit în zona unde monedele s-au lipit ca urmare a temperaturii ridicate. Este interesant faptul că pe același nivel cu depozitul se aflau și monede romane târzii din secolele IV-V, majoritatea cu urme puternice de ardere, cel puțin una din ele putând fi asociată direct cu tezaurul, fiind găsită în proximitatea monedelor de secolul al VI-lea. Indiferent dacă monedele mai vechi făceau parte din depozit – ceea ce nu ar trebui să ne mire dacă privim numeroasele exemple de acest fel din Balcani (Morrisson *et alii* 2006 *passim*) – sau dacă reprezintă descoperiri izolate, rămâne semnificativă păstrarea lor în circulație, fapt ce ar trebui luat în considerare atât de numismați, cât și de arheologii care folosesc descoperirile numismatice pentru a data complexe cercetate.

¹ Cele mai multe monede erau așezate pe o structură de lemn, posibil o casetă în care erau păstrate monedele – dat fiind modul în care erau grupate după prăbușire, ce sugerează existența unui recipient. Bucăți de lemn din zona unde a fost descoperit tezaurul au fost supuse unor analize în laboratorul de dendrocronologie de la Cornell University. Dr. Tomasz Waszny a avut amabilitatea de a ne împărtăși primele rezultate, care indică o corelare cu lemnul folosit în construcțiile portuare de la Yenikapi (Constantinopol).

Structura tezaurului este una tipică pentru zona *limes*-ului danubian, o caracteristică importantă fiind numărul mare de emisiuni de la Justinianus I, mai precis din seria cu modul mare emisă în intervalele 538-542 și 542-550. Am atras atenția recent asupra problemelor ridicate de circulația acestor monede grele în ultimele decenii ale secolului al VI-lea, când dificultățile financiare ale imperiului au condus la devalorizarea monedei de bronz, care ajunsese să cântărească cu până la 50% mai puțin decât monedele emise de Justinian în primii ani de după reforma din 538 (Gândilă 2009 170-7). O scurtă trecere în revistă a tezaurilor descoperite în provinciile orientale ne pune în fața unor diferențe majore față de situația familiară din Balcani (fig. 4). O primă diferență care frapază este numărul de monede care compun tezaurele din Siria și Palestina, de multe ori de ordinul sutelor, în vreme ce în Balcani tezaurele care depășesc o sută de exemplare reprezintă mai degrabă excepția de la regulă. În ciuda dimensiunii, tezaurele din Orient includ foarte puține monede emise de Justinianus după reforma din 538, care la nivel statistic reprezintă o parte infimă din totalul acumulării. Mai mult, chiar și tezaurele din această categorie, precum Khirbet Dubel, Tell Bissé, Baalbek, Khirbet Deir Dassawi, Qazrin și un număr de tezaure siriene fără loc sigur de descoperire (Pottier 1983; Todd 1987 178-9; Mansfield 1995 355; Ariel 1996 70, tabelul 1; Bates, Kovacs 1996 166; Noeske 2000 *passim*; Naismith 2004 297), conțin doar emisiuni din perioada ultimelor reforme monetare, 542-550 și 550-565, în vreme ce monedele mai grele din 538-542 lipsesc aproape cu desăvârșire. Este drept că multe dintre aceste tezaure sunt îngropate spre sfârșitul secolului sau în primele decenii ale secolului al VII-lea, însă abundența emisiunilor anterioare reformei din 538 în tezaure, precum și raritatea monedelor post 538 în descoperirile izolate din marile centre ale Orientului, ne fac să credem că este vorba de modele diferite de circulație monetară. Bunăoară, un tezaur ca cel de la Rafah (Palestina) de 327 piese îngropat post 574 nu conține nicio emisiune reformată a lui Justinianus, deși include nu mai puțin de 51 monede de la Anastasius, în vreme ce depozitul de la Capidava (post 580/2), de numai 51 piese, are în componență 15 emisiuni post 538, dintre care nu mai puțin de 7 aparțin seriei „grele” din perioada 538-542.

Depozitul de la Capidava se înscrie într-un orizont larg de teaurizare în provinciile adiacente *limes*-ului danubian (fig. 3), care include descoperirile de la Sadovec, Veliko Orașje, Veliko Gradište, Bojetin, Slatinska Reka, Tekija, Axiopolis, Halmyris, Koprivec, Varna (Galata) și Abritus și care datează de la finalul domniei lui Justinus al II-lea sau începutul domniei lui Tiberius al II-lea (Morrisson *et alii* 2006 n. 241, 265, 264, 259, 248, 249, 65, 47, 59; Radoslavova și Dzanev 2003 136). Majoritatea acestor tezaure, cu excepția celui de la Axiopolis, care cuprinde monede de aur, au o structură similară cu cea observată în cazul depozitului recent descoperit la Capidava, respectiv un număr însemnat de emisiuni mari de la Justinianus. Faptul că acestea se aflau încă în circulație într-o vreme când etalonul fusese mult redus este o dovadă a slăbiciunii financiare a imperiului care nu mai reușea un control strict al numerarului aflat în circulație. Așa cum am subliniat, provinciile orientale, cu un caracter urban mult mai pronunțat, și – de ce nu – mult mai bogate, au fost mai receptive la implementarea reformelor monetare, dovadă fiind retragerea din circulație a emisiunilor care nu mai respectau standardul curent, așa cum se poate observa limpede din studiul tezaurilor și al descoperirilor izolate (Gândilă 2009).

Analiza atentă a legislației din secolul al VI-lea, pe care o datorăm lui Emilian Popescu a reliefat dificultățile cu care se confrunta imperiul în colectarea taxelor din regiunile frontaliere ale Balcanilor. Astfel, în 566 și din nou în 575 au fost introduse legi care scuteau populația de datoriile acumulate în anii când colectarea taxelor nu s-a putut realiza (Popescu 2005 379). Este demnă de menționat și relatarea, e drept mai târzie, a lui Theophanes Confessor care afirma faptul că în 587 împăratul Mauricius a fost forțat să reducă cu un sfert salariul soldaților, din cauza crizei financiare care făcea imposibilă emiterea unei cantități suficiente de monedă nouă (Yannopoulos 1987 129). În astfel de condiții, nu este de mirare că monedele grele ale lui Justinianus au continuat să fie folosite de garnizoanele, care apărau granița balcanică a imperiului. Mai mult, există indicii că monedele grele ale lui Justinianus au ajuns în număr mare în provinciile din nordul Balcanilor abia la câteva decenii după emitere. Tezaurele balcanice îngropate în timpul domniei lui Justinianus conțin un număr relativ scăzut de astfel de emisiuni (Morrisson *et alii* 2006), deși dimensiunea atipică pentru mediul de circulație din prima jumătate a secolului al VI-lea le-ar fi recomandat pentru teaurizare. Dat fiind faptul că numărul acestor emisiuni crește simțitor în tezaure îngropate în decursul deceniului al optulea, trebuie acceptată ipoteza ca multe dintre ele să fi sosit târziu în regiune, probabil cu ocazia reînțelegerii ostilităților în zona Dunării. Criza financiară a imperiului din ultimul deceniu al secolului al VI-lea și lipsa acută de materie primă pentru emiterea de monedă nouă au determinat atât politica austeră și nepopulară a lui Mauricius de reducere a soldelor, precum și retragerea emisiunilor de modul mare ale lui Justinianus din Balcani. Cu excepția tezaurului de la Veliki Gradac (Morrisson *et alii* 2006 n. 251), tezaurele

balcanice indică dispariția cvasi-totală a monedelor grele în a doua jumătate a domniei lui Mauricius. Faptul că multe monede emise în acest interval reprezintă surfrappe peste emisiuni ale lui Justinianus, cu flanul redus la etalonul curent, reprezintă încă o dovadă a crizei financiare prin care trecea imperiul (Gândilă 2009 173).

Tezaurul de la Capidava, prin împrejurările în care a fost pierdut, ne oferă, pe cât posibil, garanția unei acumulări care nu are obligatoriu la bază un principiu de selecție. După toate probabilitățile, ne aflăm în fața unei sume de bani curente, care reflectă în bună măsură mediul de circulație monetară la Capidava în jurul anului 580.² Prezența monedelor grele ale lui Justinianus, care, spre exemplu, lipsesc cu desăvârșire din cele peste 500 de descoperiri monetare izolate din Istanbul, de la Saraçhane și Kalenderhane (Hendy 1986 278–313; 2007 175–276), sugerează faptul că erau folosite doar în tranzacții locale, sau cel mult la nivelul Balcanilor. Așa se explica cum follis-ul de la Cartagina emis în 539/40, o apariție destul de rară în Dobrogea și în general în aria balcanică (Gândilă 2008 316, tabelul 3; Jurukova 1964), era încă folosit la Capidava în ultimul sfert al secolului, eludând astfel mecanismele de retragere din circulație, mult mai eficiente în centrele mari ale imperiului, așa cum am văzut, la Constantinopol, dar și la Atena unde câteva tezaure îngropate în această perioadă conțin cu mult mai puține monede grele de la Justinianus (Morrisson *et alii* 2006 n. 124–125, 128–130).

Tot în acest context trebuie reamintit faptul că provinciile balcanice nu reprezentau o prioritate pentru împărații secolului al VI-lea decât în măsura în care erau puse în pericol capitala și marile metropole ale Greciei. Numeroase exemple din sursele vremii sugerează că Justinianus și succesorii săi considerau, nu fără temei, că prioritară era apărarea provinciilor bogate din Siria și Palestina, și prin extensie, a Egiptului, în dauna frontierei balcanice, care a fost susținută prin plata de subsidii și o diplomatie abilă (Whittow 1996 48–50). Este simptomatic faptul că Mauricius, în ciuda invaziilor pustiitoare ale slavilor și avarilor și a pierderii cetății Sirmium, care oferea practic Khaganatului avar accesul direct peste Dunăre, a așteptat soluționarea conflictului cu Persia, pentru a interveni apoi la Dunăre, în ultimul deceniu al secolului al VI-lea. La rândul său, Phocas a preferat parafarea rapidă a unui nou tratat cu avarii în 604, care presupunea plata unei sume exorbitante, pentru a se concentra cu toate forțele în Orient, odată cu reizbucnirea războiului cu Persia. Dificultățile întâmpinate în procesul de colectare a taxelor în a doua jumătate a secolului al VI-lea, precum și „arhaizarea” circulației monetare prin tolerarea emisiunilor lui Justinianus care nu mai corespundeau normelor, reprezintă particularități ale ariei balcanice și explică, totodată, structura tezaurului de la Capidava, care se înscrie în acest peisaj, alături de alte tezaure contemporane.

În ciuda prezenței monedelor de modul mare, depozitul de la Capidava nu reprezenta o sumă deosebită. Din nefericire, informațiile care ne-au parvenit în legătura cu prețurile și standardul de viață în perioada bizantină timpurie provin din zone îndepărtate, cu predilecție din Egipt și Palestina. A. H. M. Jones sugera că nivelul de trai al unui locuitor al imperiului ce avea mijloace foarte modeste se ridica la c. 1,5 solidi/an (Jones 1964 447), ceea ce înseamnă c. 70 folles/lună, la nivelul ratei de schimb dintre solidus și follis în timpul domniei lui Tiberius al II-lea. Prin urmare, cei 46,5 folles care compun depozitul de la Capidava reprezintă mai degrabă o sumă mică, nicidecum rezultatul unei acumulări îndelungate.

Semnificația istorică a acestui orizont de teaurizare a fost discutată pe larg de Vladislav Popović (Popović 1975; 1978) și Costel Chiriac, ultimul încercând să lege existența sa de expediția avară contra slavilor așezați în estul Munteniei și sudul Moldovei (Chiriac 1993). Demonstrația sa, deși erudită, nu este pe deplin convingătoare în privința tezaurului descoperit pe traseul Dunării în aval de Sirmium, măcar și pentru că avarii lansaseră expediția la cererea împăratului Tiberius al II-lea, și implicit sub supravegherea comandanților romani din *praefectura* Illyricum-ului iar, mai la est, din *questura exercitus*. Este, așadar, greu de crezut că avarii au lăsat în urmă un orizont de distrugere, cum a sugerat deja pe bună dreptate Alexandru Madgearu (Madgearu 1996 40).

Tezaurul de la Capidava se încheie cu doi hemi-folles de la Tiberius al II-lea. Ambii par să facă parte din seria cu modul mare, emisă între decembrie 578 și decembrie 580. Alte două monede ale lui Tiberius al

² Faptul că tezaurul a fost pierdut accidental și nu ascuns deliberat nu anulează un posibil proces de selecție la nivelul acumulării propriu-zise. Ca structură cronologică, tezaurul oferă o curbă statistică foarte similară celei rezultate din analiza descoperirilor izolate, ceea ce întărește convingerea că, din acest punct de vedere, depozitul reprezintă o sumă extrasă indiscriminatoriu din mediul de circulație de la Capidava (fig. 5). Trebuie precizat însă că la nivelul nominalurilor, tezaurul conține mult mai mulți folles (82%) decât în cazul descoperirilor izolate (54%), ceea ce indică un posibil proces de selecție la acest nivel. Ne-am fi așteptat, spre pildă, la un număr mai ridicat de hemi-folles emiși la Thessalonica cu precădere în timpul domniei lui Justinus al II-lea, așa cum se observă în cazul descoperirilor izolate (fig. 7). Lipsa acestora este și cauza principală a diferențelor procentuale observate în analiza ponderii atelierelor monetare (fig. 6).

II-lea figurează în catalogul descoperirilor izolate: o piesă de 30 nummia datată precis în 578 și un hemifollis ale cărui date tehnice ne indică că este, de asemenea, o piesă de modul mare, emisă între 578 și 580 (Gândilă 2006-2007 118). Putem afirma, cu un maximum de precauție datorat stării proaste de conservare a unor piese, că la Capidava lipsesc momentan emisiunile din perioada 580/2-586. În teorie, acest hiatus ar putea conduce către ipoteza că tezaurul însuși ar fi putut fi pierdut cândva după mijlocul deceniului nouă, însă considerăm mai plauzibil ca lipsa monedelor din acești ani în descoperirile izolate să reprezinte tocmai efectul evenimentului care a dus la mistuirea edificiului în care s-a descoperit tezaurul. Ipoteza referitoare la expediția avarilor contra slavilor lui Dauritas, materializată prin traversarea Dunării de către călăreții avari undeva în Scythia, este atractivă, însă departe de a fi fără probleme, cum am văzut. Într-adevăr, avarii ar fi putut traversa Dunărea în 579 inclusiv pe la Capidava, însă o astfel de eventualitate nu presupune distrugerea cetății, am zice dimpotrivă. Distrugerea Capidavei nu poate fi pusă decât în legătură cu noul val de invazii slave, inițiat în 581, când, potrivit lui Ioan din Efes, „slavii au prădat și au ars totul până la Zidul cel Lung”, episod ce a suscitat numeroase controverse în istoriografie (Madgearu 1997 19). Aceste evenimente reprezintă poate și cauza îngropării tezaurului de monede de aur de la Axiopolis și a celor de monede de bronz de la Varna (Galata), Abritus și Koprivec (Morrisson *et alii* 2006 n. 47, 59; Radoslavova, Dzanev 2003 136). Succesiunea rapidă a invaziilor, în ultimul sfert al secolului, precum și caracterul sincopat al circulației monetare fac foarte nesigură orice asociere între îngroparea unui tezaur și un eveniment precis, însă în cazul Capidavei, contextul arheologic ne oferă imaginea unui important nivel de distrugere, coroborat și cu reducerea drastică a circulației monetare pentru cel puțin cinci ani.

Slavii vor fi traversat Dunărea, bunăoară, chiar pe la Capidava sau printr-unul din vadurile din aval. La sud, în zona strategică a cetății Durostorum, circulația monetară continuă fără întrerupere, în vreme ce în extremitatea de nord, Dinogetia nu pare să fi fost afectată de aceste evenimente (Mitrea 1974 61). La Beroe, însă, cercetările arheologice au identificat un nivel de distrugere datat post 575/6 (Vâlceanu, Barnea 1975 210-5), în vreme ce la Troesmis un nivel de distrugere a fost datat post 571/3, cu ajutorul unei monede (Baumann 1980 172). La Halmyris două tezaure descoperite *intra muros* se încheie cu monede din 574/5, respectiv 576/7, fiind asociate, însă, de autor cu precedentele atacuri ale slavilor, din 577/8 (Poenaru Bordea 2003 185). Lipsa unor emisiuni de la Tiberius al II-lea care să împingă datarea după 578 face ca distrugerea cetăților menționate, dar și afectarea directă sau indirectă a altor așezări unde circulația monetară se întrerupe, precum Sacidava, să poată fi pusă în legătură și cu atacurile slave care au prilejuit expediția avară din 579. La Argamum, Gh. Poenaru Bordea și Mihaela Iacob au asociat lipsa emisiunilor din 580-582 cu situația dificilă a provinciei în jurul anului 580, deși monedele reapar la începutul domniei lui Mauricius, șase exemplare pentru anii 582-584 (Poenaru Bordea, Iacob 2000 785). La Ibida s-au descoperit nu mai puțin de șapte monede de la Tiberius al II-lea și situația nu pare să devină critică decât în timpul domniei lui Mauricius (Iacob 2009 74), în vreme ce lotul de la Noviodunum ne înfățișează o situație similară cu cea de la Argamum (Poenaru Bordea *et alii* 1995 155). La nivelul unei ipoteze de lucru, se poate susține că atacurile slavilor de la începutul deceniului nouă, care considerăm că au dus la distrugerile consemnate la Capidava, au afectat mai puțin interiorul și estul provinciei, invadatorii urmând probabil linia Dunării, pentru a pătrunde apoi în Tracia și către Constantinopol. Cercetările arheologice și numismatice de la Troesmis, Carsium, Axiopolis și chiar Adamclisi ar putea elucida și mai mult traseul și efectele noului val de invazii slave.

Așadar, faza N2 la Capidava se încheie nu în urma atacurilor din 576-578, cum am înclinat să credem pe baza descoperirilor izolate (Gândilă 2006-2007 105), ci foarte probabil câțiva ani mai târziu, când aceiași năvălitori au pustiit provinciile balcanice nestingheriți, timp de patru ani. Descoperirea tezaurului într-un context arheologic atât de bine articulat ne prilejuiește o înțelegere mai nuanțată a ultimelor decenii de existență a Capidavei romano-bizantine. În ceea ce privește stratigrafia fazei IV, care corespunde secolului al VI-lea, trebuie menționat faptul că descoperirea tezaurului nu clarifică întru totul cronologia nivelurilor succesive de locuire din această perioadă. Este drept că informațiile coroborate din sectoarele V și III, la care ne vom referi în continuare, sugerează un eveniment major care a afectat o suprafață mare a cetății, însă confirmarea finală nu poate veni decât prin continuarea cercetării în edificiul din sectorul III, unde s-a descoperit tezaurul, cu scopul evidențierii unui posibil nivel anterior de distrugere, care să poată fi asociat cu evenimentul din anii 540 surprins de cercetările din sectorul V. Singurele elemente de datare incontestabile sunt tezaurul descoperit recent și două straturi de incendiu surprinse de Zaharia Covacef în caroul K76, datate post 541/2, respectiv post 568/9 (Covacef 1988-1989, 191). Am înclinat să asociem cei doi *folles* descoperiți în 2001 în sectorul III, caroul T72 (542/3 și 544/5) (Opriș 2003 25), cu distrugerea documentată

în sectorul V de follis-ul din primul nivel de incendiu (541/2) (Gândilă 2006-2007 102-3), însă, în lipsa unei stratigrafii care să evidențieze niveluri succesive de distrugere în sectorul III, rămâne deschisă posibilitatea, perfect plauzibilă din punctul de vedere al circulației monetare, ca cei doi folles lipiți din T72 să se refere, de fapt, la același eveniment care a dus la distrugerea edificiului în care s-a descoperit tezaurul³.

CATALOGUL TEZAURULUI DESCOPERIT ÎN CAMPANIILE DIN 2008-2009

1. Anastasius I

AE ⚡ 9,54g, 30x27mm
½ follis, Constantinopol
MIBE 33, a. 512-517
CAP 2009, C1/1994, □3/a

2. Justinianus I

AE ⚡ 14,16g, 30x26mm
Follis, Constantinopol, off. Δ
MIBE 84, a. 527-537
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -1,97m

3. Justinus I/ Justinianus I

AE ↑ 9,45g, 27x23mm
½ follis, Constantinopol, off. Δ
MIBE 19/ MIBE 90, a. 522-537
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

4. Justinianus I

AE ↓ 22,41g, 42mm
Follis, Nicomedia, off. A
MIBE 114, a. 538-539
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

5. Justinianus I

AE ↓ 19,93g, 40x38mm
Follis, Constantinopol, off. B
MIBE 95a, a. 539-540
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

6. Justinianus I

AE ⚡ 21,65g, 41mm
Follis, Constantinopol, off. E
MIBE 95a, a. 539-540
CAP 2009, C1/1994, □3/a

7. Justinianus I

AE ↓ 23,51g, 42x40mm
Follis, Nicomedia, off. A
MIBE 114, a. 539-540
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

8. Justinianus I

AE ↓ 22,29g, 40mm
Follis, Cartagina, off. SO
MIBE 194, a. 539-540
CAP 2009, C1/1994, □3/a

9. Justinianus I

AE ↓ 20,68g, 38x36mm
Follis, Constantinopol, off. A
MIBE 95a, a. 541-542
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

10. Justinianus I

AE ↓ 20,88g, 43x38mm
Follis, Constantinopol, off. Γ
MIBE 95a, a. 541-542
CAP 2009, C1/1994, □3/a

11. Justinianus I

AE ⚡ 18,61g, 35x33mm
Follis, Constantinopol, off. A
MIBE 95a, a. 544-545
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

12. Justinianus I

AE ⚡ 16,97g, 37x34mm
Follis, Constantinopol, off. Γ
MIBE 95a, a. 542-543
CAP 2009, C1/1994, □3/a,

³ Până în momentul de față, continuarea săpăturilor în C1/1994, unde a fost descoperit tezaurul, nu pare să indice existența unui nivel anterior, databil în secolul al VI-lea. Fără a răsturna stratigrafia Capidavei romano-bizantine, această stare de lucruri, dacă va fi confirmată la încheierea săpăturilor din C1/1994, ar putea reliefa o lipsă de omogenitate la nivelul jumătății sudice a cetății, rezultat al unor distrugeri, respectiv refaceri, ce nu au afectat întreaga suprafață a cetății, ci doar anumite zone.

13. Justinianus I

AE ↑ 20,48g, 35mm
Follis, Constantinopol, off. Δ
MIBE 95a, a. 543-544
CAP 2009, C1/1994, □3/a,

14. Justinianus I

AE ↓ 19,43g, 35x32mm
Follis, Constantinopol, off. Δ
MIBE 95a, a. 545-546
CAP 2009, C1/1994, □3/a

15. Justinianus I

AE ♁ 19,51g, 35mm
Follis, Antiohia, off. B
MIBE 145a, a. 547-548
CAP 2009, C1/1994, □3/a

16. Justinianus I

AE ♁ 18,68g, 34mm
Follis, Cyzic, off. B
MIBE 120a, a. 549-550
CAP 2009, C1/1994, □3/a

17. Justinianus I

AE ♁ 17,75g, 35mm
Follis, Antiohia, off. A
MIBE 146, a. 552-553
CAP 2009, C1/1994, □3/a

18. Justinianus I

AE ↑ 8,55g, 29x28mm
½ follis, Antiohia
MIBE 154a, a. 555-556
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

19. Justinus II

AE ↓ 6.63g, 22x18mm
½ follis, Thessalonic
MIBEC 68, a. 567-568
CAP 2009, C1/1994, □3/a

20. Justinus II

AE ↑ 12,36g, 28x25mm
Follis, Constantinopol, off. A
MIBEC 43a, a. 568-569
CAP 2009, C1/1994, □3/a

21. Justinus II

AE ↓ 5,13g, 23x19mm
½ follis, Thessalonic
MIBEC 68b, a. 568-569
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

22. Justinus II

AE ∟ 11,91g, 29mm
Follis, Constantinopol, off. A
MIBEC 43a, a. 569-570
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

23. Justinus II

AE ↓ 12.548g, 30x28mm
Follis, Constantinopol, off. Γ
MIBEC 43b, a. 569-570
CAP 2009, C1/1994, □3/a

24. Justinus II

AE ↑ 12,30g, 30x28mm
Follis, Constantinopol, off. E
MIBEC 43a, a. 569-570
CAP 2009, C1/1994, □3/a

25. Justinus II

AE ↓ 14,62g, 30x29mm
Follis, Nicomedia, off. A
MIBEC 46a, a. 569-570
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

26. Justinus II

AE ↓ 12,86g, 29mm
Follis, Nicomedia, off. B
MIBEC 46a, a. 569-570
CAP 2009, C1/1994, □3/a

27. Justinus II

AE ↓ 13,17g, 30mm
Follis, Nicomedia, off. B
MIBEC 46a, a. 569-570
CAP 2009, C1/1994, □3/a

28. Justinus II

AE ↓ 1,91g, 29mm
Follis, Constantinopol, off. B
MIBEC 43a, a. 570-571
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

29. Justinus II

AE ↓ 14,82g, 29mm
Follis, Constantinopol, off. E
MIBEC 43c, a. 570-571
CAP 2009, C1/1994, □3/a

30. Justinus II

AE ↓ 14,23g, 28mm
Follis, Nicomedia, off. B
MIBEC 46a, a. 570-571
CAP 2009, C1/1994, □3/a

31. Justinus II

AE ↓ 6,77g, 22mm

½ follis, Constantinopol, off. Γ

MIBEC 44d, a. 571-572

CAP 2009, C1/1994, □3/a

32. Justinus II

AE ↓ 13,21g, 26mm

Follis, Nicomedia, off. A

MIBEC 46a, a. 571-572

CAP 2009, C1/1994, □3/a

33. Justinus II

AE ↓ 14,49g, 28mm

Follis, Nicomedia, off. B

MIBEC 46b, a. 571-572

CAP 2009, C1/1994, □3/a

34. Justinus II

AE ↑ 13,07g, 27mm

Follis, Constantinopol, off. A

MIBEC 43a, a. 572-573

CAP 2009, C1/1994, □3/a

35. Justinus II

AE ↓ 14,45g, 31x30mm

Follis, Constantinopol, off. A ?

MIBEC 43, a. 572-573

CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

36. Justinus II

AE ↑ 14,27g, 28mm

Follis, Constantinopol, off. Γ

MIBEC 43a, a. 572-573

CAP 2009, C1/1994, □3/a

37. Justinus II

AE ↓ 13,13g, 29mm

Follis, Constantinopol, off. Δ

MIBEC 43a, a. 572-573

CAP 2009, C1/1994, □3/a

38. Justinus II

AE ↑ 14,60g, 27mm

Follis, Constantinopol, off. Δ

MIBEC 43a, a. 572-573

CAP 2009, C1/1994, □3/a

39. Justinus II

AE ↓ 14,15g, 29mm

Follis, Constantinopol, off. Γ

MIBEC 43a, a. 573-574

CAP 2009, C1/1994, □3/a

40. Justinus II

AE ↑ 13,14g, 30mm

Follis, Constantinopol, off. Δ

MIBEC 43a, a. 573-574

CAP 2009, C1/1994, □3/a

41. Justinus II

AE ↓ 15,21g, 30mm

Follis, Nicomedia, off. A

MIBEC 46a, a. 573-574

CAP 2009, C1/1994, □3/a

42. Justinus II

AE ↓ 13,03g, 27mm

Follis, Nicomedia, off. B

MIBEC 46a, a. 573-574

CAP 2009, C1/1994, □3/a

43. Justinus II

AE ↑ 13,75g, 27mm

Follis, Constantinopol, off. Δ

MIBEC 43a, a. 574-575

CAP 2009, C1/1994, □3/a

44. Justinus II

AE ↓ 11,26g, 27mm

Follis, Nicomedia, off. A

MIBEC 46a, a. 574-575

CAP 2009, C1/1994, □3/a

45. Justinus II

AE ↑ 11,58g

Follis, Cyzic ?, off. ?

MIBEC, a. 574-575

CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m

Deformată.

46. Justinus II

AE ↓ 6,27g, 18mm

½ follis, Thessalonic

MIBEC 70a, a. 574-575

CAP 2009, C1/1994, □3/a

47. Justinus II

AE ∟ 13,33g, 30mm

Follis, Constantinopol, off. Δ

MIBEC 43a, a. 575-576

CAP 2009, C1/1994, □3/a

48. Justinus II

AE ↑ 13,92g, 28mm

Follis, Constantinopol, off. Γ

MIBEC 43a, a. 576-577

CAP 2009, C1/1994, □3/a

49. Justinus II

AE ↑ 13,16g, 29mm
Follis, Cyzic, off. A
MIBEC 50b, a. 576-577
CAP 2009, C1/1994, □3/a

50. Tiberius II

AE ↓ 5.09g, 26mm
½ follis, Constantinopol, off. A
MIBEC 30, a. 579-582
CAP 2009, C1/1994, □3/a

51. Tiberius II

AE ↑ 1,83g
½ follis, Nicomedia ?
MIBEC 38, a. 579-582
CAP 2008, C1/1994, □3/a, -2,05m
Ruptă, exfoliată.

Bibliografie

- Ariel 1996 – D. Ariel, *A hoard of Byzantine folles from Qazrin*, în *Atiqot* 29, 1996, 69-76.
- Bates și Kovacs 1996 – M. L. Bates și F. L. Kovacs, *A hoard of large Byzantine and Arab-Byzantine coppers*, în *Numismatic Chronicle*, 156, 1996, 165-73.
- Baumann 1980 – V. H. Baumann, *Observații topo-stratigrafice asupra locuirii de la Troesmis (casetele 1-40)*, în *Peuce*, 8, 1980, 159-96.
- Chiriac 1993 – C. Chiriac, *Expediția avară din 578 – 579 și evidența numismatică*, în *Arheologia Moldovei*, 16, 1993, 191-203.
- Covacef 1988-1989 – Z. Covacef, *Capidava în secolul VI e.n. Câteva observații pe baza cercetărilor din sectorul V al cetății*, în *Pontica*, 21-22, 1988-1989, 187-196.
- Gândilă 2006-2007 – A. Gândilă, *Early Byzantine Capidava – the numismatic evidence*, în *CN*, 12-13, 2006-2007, 97-122.
- Gândilă 2008 – A. Gândilă, *Some aspects of the monetary circulation in the Byzantine province of Scythia during the 6th and 7th century*, în *Numismatic, Sphragistic and Epigraphic Contributions to the History of the Black Sea Coast*, ed. I. Lazarenko, Acta Musei Varnaensis, VII, 1, Varna, 2008, 305-34.
- Gândilă 2009 – A. Gândilă, *Early Byzantine coin circulation in the Eastern Provinces*, în *American Journal of Numismatics*, 21, 2009, 151-226.
- Hendy 2007 – M. F. Hendy, *Roman, Byzantine and Latin coins*, în *Kalenderhane in Istanbul. The excavations*, ed. Cecil L. Striker and Y. Doğan Kuban, Mainz, 2007, 175-276.
- Hendy 1986 – M. F. Hendy, *The coins*, in R. M. Harrison, M.V. Gill, M. Hendy, S. J. Hill and D. Brothwell, *Excavations at Saraçhane in Istanbul*, vol I, Princeton, 1986, 278-313.
- Iacob 2009 – Mihaela Iacob, *La circulation monétaire a L(Ibida) (Scythie Mineure) du Ve siècle au debut du VIIe siècle*, în *Byantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century*, ed. M. Woloszyn, Cracovia, 2009, 61-79.
- Iacob și Poenaru Bordea 2000 – Mihaela Iacob, Gh. Poenaru Bordea, *Les monnaies des IVe-VIIe siècles découvertes à Argamum (Scythie Mineure)*, în XII. Internationaler Numismatischer Kongress Berlin 1997, Akten-Proceedings-Actes II, Berlin, 2000, 780-92.
- Jones 1964 – A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire 284-602. A social, economic and administrative survey*, vol. 1, Oxford, 1964.
- Jurukova 1964 – Jordanka Jurukova, *Deinostta na kartagenskata monetarnitsa i tsirkulatsiia na kartagenski moneti v nachite zemi prez VI vek*, în *Arheologiya*, 6, 1, 1964, 7-9.
- Madgearu 1997 – Al. Madgearu, *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII*, București, 1997.

- Madgearu 1996 – Al. Madgearu, *The province of Scythia and the Avaro-Slavic invasions (576-626)*, în *Balkan Studies*, 37/1, 1996, 35-61.
- Mansfield 1995 – S. J. Mansfield, *Coin Hoards: Unknown (Near East), 1993 or before*, în *Numismatic Chronicle*, 155, 1995, 354-8.
- Mitrea 1974 – B. Mitrea, *Monedele și prăbușirea Dinogetiei la sfârșitul secolului VI*, în *Pontica*, 7, 1974, 49-72.
- Morrisson et alii 2006 – Cécile Morisson, V. Popovic, V. Ivanisevic (ed.), în colaborare cu M. Oeconomidès, P. Culerrier, B. Mitrea, Gh. Poenaru Bordea, I. Turatsoglou and Y. Youroukova, *Les Trésors monétaires byzantins des Balkans et d'Asie Mineure (491-713)*, Paris, 2006.
- Naismith 2004 – R. Naismith, *A hoard of Byzantine copper coins ending with the last year of Maurice* în *Numismatic Chronicle*, 164, 2004, 296-9.
- Noeske 2000 – Hans-Christoph Noeske, *Munzfunde aus Ägypten I. Die Munzfunde des ägyptischen Pilgerzentrums Abu Mina und die Vergleichsfunde aus den Diocesen Aegyptus und Oriens vom 4.-8. Jh. n.Chr.*, vol. II, Berlin, 2000.
- Opriș et alii 2008 – I. Opriș (coord.), *Capidava*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2008*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2009/cd/index.htm>.
- Opriș et alii 2009 – I. Opriș (coord.), *Capidava*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2009*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2010/cd/index.htm>.
- Poenaru Bordea et alii 1995 – Gh. Poenaru Bordea, E. Nicolae și A. Popescu, *Contributions numismatiques à l'histoire de Noviodunum aux VIe-VIIe siècles*, în *SCN*, 11, 1995, 135-61.
- Poenaru-Bordea 2003 – Gh. Poenaru Bordea, *Monedele*, în Al. Suceveanu, M. Zahariade, F. Topoleanu și Gh. Poenaru-Bordea, *Halmiris*, I, Cluj-Napoca, 2003, 127-89.
- Popescu 2005 – E. Popescu, *Le village en Scythie Mineure (Dobroudja) à l'époque protobyzantine*, în *Les villages dans l'Empire byzantin (IVe-XVe siècle)*, ed. J. Lefort, C. Morisson și J.-P. Sodini, Paris, 2005, 363-80.
- Popović, V. 1975 – Popović, V. *Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l'Illyricum byzantin*, în *Mélanges de l'école française de Rome* 87, n. 1, 1975, 445-504.
- Popović 1978 – V. Popović, *La descente des Koutrigours, des Slaves et des Avars vers la Mer Egée: Le témoignage de l'archéologie*, în *Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions*, 1978, 596-648.
- Pottier 1983 – H. Pottier, *Analyse d'un trésor de monnaies en bronze enfoui au VIe siècle en Syrie byzantine: contribution à la méthodologie numismatique*, Wetteren, 1983.
- Radoslavova și Dzanev 2003 – G. Radoslavova și G. Dzanev, *Abritus*, în *Roman and Early Byzantine Settlements in Bulgaria*, vol. II, Sofia, 2003, 110-48.
- Todd 1987 – R. Todd, *A late sixth-century hoard from northern Syria*, în *Numismatic Chronicle*, 147, 1987, 176-82.
- Vâlceanu și Barnea 1975 – D. Vâlceanu, Al. Barnea, *Ceramica lucrată cu mâna din așezarea romano-bizantină de la Piatra-Frecăței (secolul al VI-lea e.n.)*, în *SCIIVA*, 26, 2, 1975, 209-18.
- Whittow 1996 – M. Whittow, *The Making of Byzantium, 600-1025*, Berkeley, 1996.
- Yannopoulos 1987 – P. Yannopoulos, *Inflation, dévaluation et réévaluation à la transition des mondes romain et byzantin*, în *Histoire économique de l'antiquité: bilans et contributions de savants belges présentés dans une réunion interuniversitaire*, ed. T. Hackens și P. Marchetti, Louvain-la-Neuve, 1987, 123-33.

Lista ilustrațiilor

Fig. 1. – Capidava. Perimetrul castelului târziu.

Fig. 2. – C 1/1994 – Campania 2009. Intrarea B în compartimentarea de S-V; detaliu asupra tezaurului monetar.

Fig. 3. – Tezaure monetare de la Dunărea de Jos contemporane cu cel de la Capidava.

Fig. 4. – Prezența monedelor de modul mare emise de Justinian I în tezaure din provinciile de la Dunărea de Jos și Siria.

Fig. 5. – Nummia/an pentru emisiunile datate (post 538).

Fig. 6. – Ateliere monetare.

Fig. 7. – Frecvența nominalurilor în descoperiri izolate și în tezaure.

- Planşa 1. – Monedele 1-14 (numere de catalog)
Planşa 2. – Monedele 15-28 (numere de catalog)
Planşa 3. – Monedele 29-42 (numere de catalog)
Planşa 4. – Monedele 43-51 (numere de catalog)

Captions

- Fig. 1. Capidava. The perimeter around the later castle.
Fig. 2. C.1/1994 – The archaeological campaign from 2009. B Entrance in the S-W subdivision; details about the monetary hoard.
Fig. 3. – Monetary hoards contemporary with the one from Capidava from the Lower Danube.
Fig. 4. – The frequency of large coin types issued by Justinian I in the hoards from the Lower Danube and Syria.
Fig. 5. – Nummia/year for dated issues (post 538).
Fig. 6. – Monetary mints.
Fig. 7. – The frequency of denominations in isolated finds and in hoards.
Plate 1. – Coins 1-14 (catalogue number)
Plate 2. – Coins 15-28 (catalogue number)
Plate 3. – Coins 29-42 (catalogue number)
Plate 4. – Coins 43-51 (catalogue number)

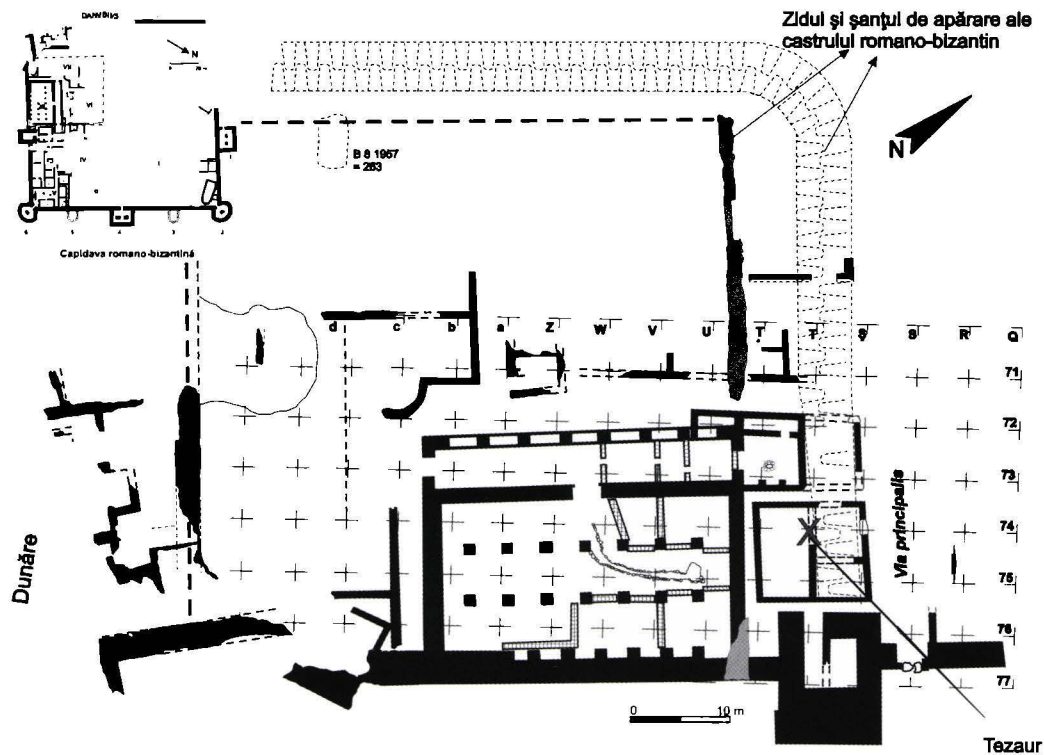

Fig. 1 — Capidava. Perimetrul castelului târziu.

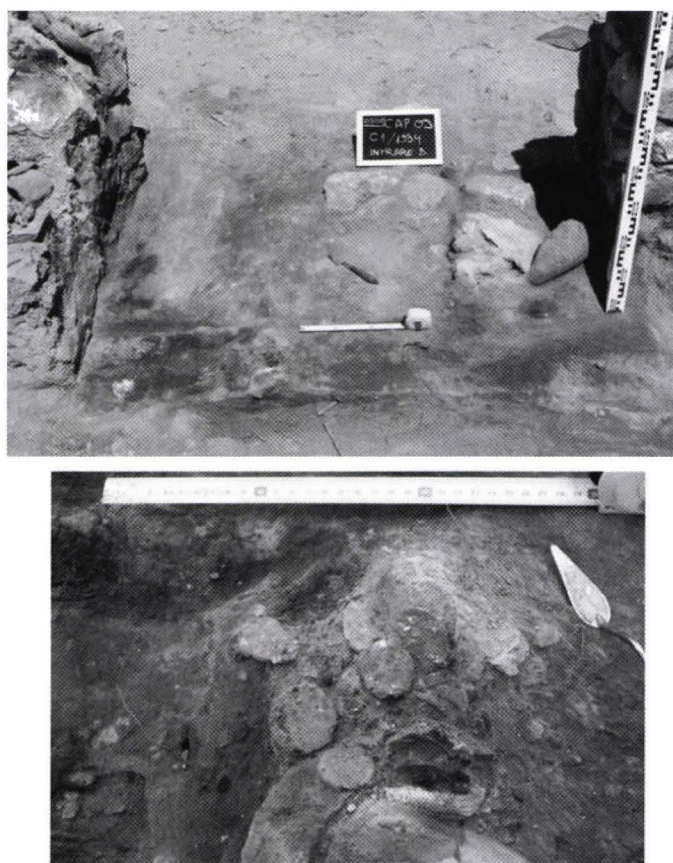

Fig. 2 — C 1/ 1994 - campania 2009. Intrarea B în compartimentarea SV; detaliu asupra tezaurului monetar (Foto Al. Rațiu).

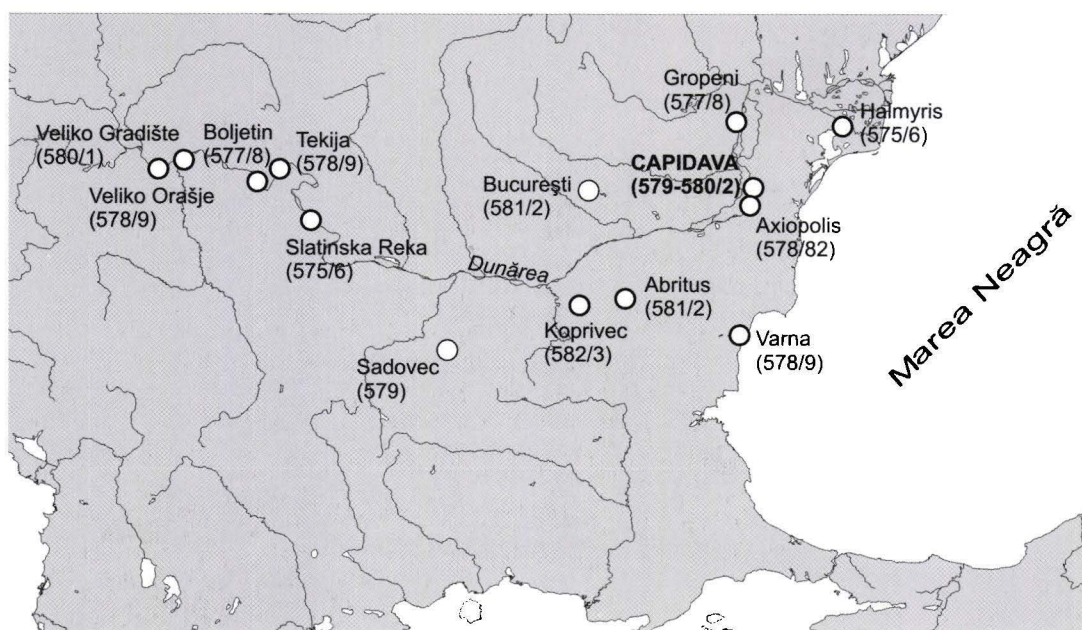

Fig. 3 — Tezaure monetare de la Dunărea de Jos contemporane cu depozitul de la Capidava.

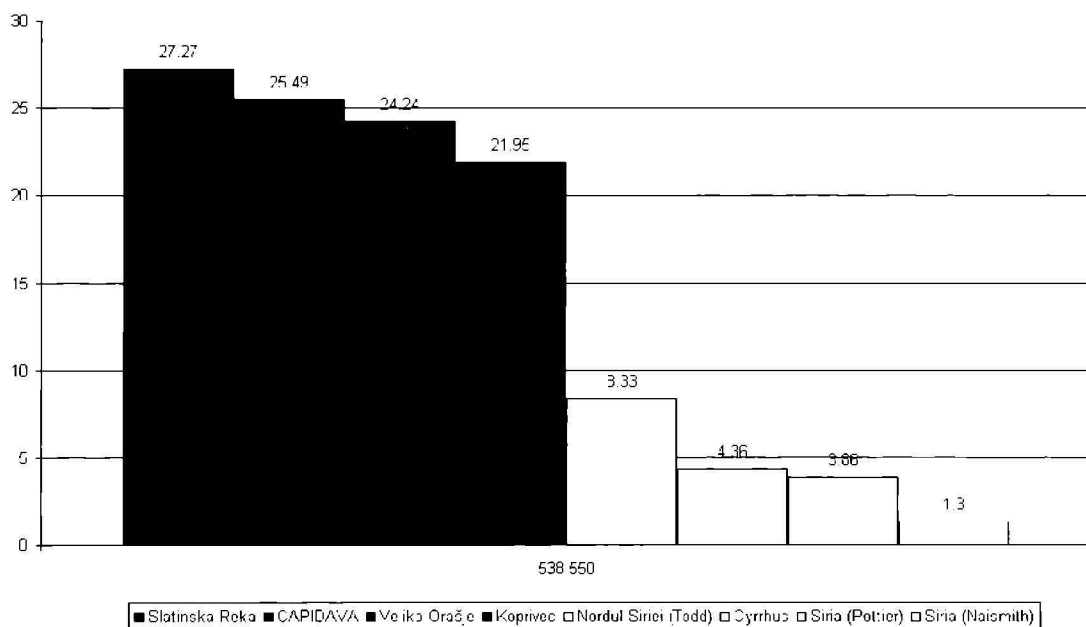

Fig. 4 — Prezența monedelor de modul mare emise de Justinian I în tezaure din provinciile de la Dunărea de Jos și Siria.